

Svensk mjölkproduktion – Vad kan vi lära av det förflutna? Trendindikatorer bakåt och vägar framåt

*Sammanfattning av ett forskningsprojekt och erfarenheter från två
workshoppar med branschföreträdare inom mjölksektorn*

Mikaela Lindberg, Margareta Emanuelson, Magnus Ljung,
Ulf Sonesson, Hanna Bergeå, Pernilla Tidåker

Svensk mjölkproduktion – Vad kan vi lära av det förflutna? Trendindikatorer bakåt och vägar framåt

*Sammanfattning av ett forskningsprojekt och erfarenheter från två
workshoppar med branschföreträdare inom mjölksektorn*

Mikaela Lindberg, Institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd, Sveriges Lantbruksuniversitet,
<https://orcid.org/0000-0001-7299-4276>

Margareta Emanuelson, Institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd, Sveriges Lantbruksuniversitet,
<https://orcid.org/0000-0002-1879-7199>

Magnus Ljung, Institutionen för människa och samhälle, Sveriges Lantbruksuniversitet
<https://orcid.org/0000-0003-4832-0962>

Ulf Sonesson, RISE, Research Institute of Sweden (RISE), Box 5401, 402 29 Göteborg
<https://orcid.org/0000-0002-0167-5603>

Hanna Bergeå, Institutionen för stad och land, Sveriges Lantbruksuniversitet,
<https://orcid.org/0000-0003-0953-6074>

Pernilla Tidåker, Institutionen för energi och teknik, Sveriges Lantbruksuniversitet,
<https://orcid.org/0000-0002-4108-4680>

Utgivningsår: 2025, Uppsala

Utgivare: SLU, institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd

Layout: Janne Nordlund Othén, SLU Ekologisk produktion och konsumtion, Epok

Illustrationer: Johan Håkansson, Advant, s14–15, Fredrik Saarkoppel, s14–15 (illustrationerna i tidslinjen utom timglas-
set), Johan Karlsson, figurer 1–5, Mikaela Lindberg, figur 7.

Omslagsfoto: Mikaela Lindberg.

Foto: Mark Harris, s6, Reija Danielsson, s12.

ISBN: 978-91-8046-609-7

ISSN: 2004-9366

DOI: <https://doi.org/10.54612/a.50raf0fc6v>

© 2025 Mikaela Lindberg, Margareta Emanuelsson, Magnus Ljung, Ulf Sonesson, Hanna Bergeå, Pernilla Tidåker

CC BY-NC-ND 4.0 Internationell Detta verk är licensierat under Creative Commons erkännande, ickekommersiell, inga
bearbetningar, 4.0. Internationell. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>
Andra licenser eller upphovsrätt kan gälla för illustrationer.

Förord

Det här projektet initierades av forskare från Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Chalmers och Research Institutes of Sweden (RISE). Upprinnelsen till projektet var att samtliga forskare hade fått forskningsmedel för fem projekt från Stiftelsen lantbruksforskning (SLF) inom forskningsprogrammet ”Hållbara dieter från en hållbar livsmedelskedja” under åren 2019–2023, med fokus på hållbar mjölkproduktion och mjölkkonsumtion. Programmet koordinerades av SLU Future Food och ett gemensamt projekt med fokus på hur svensk mjölkproduktion förändrats över tid, vilket presenteras i den här rapporten, skapades för att ge ett mervärde till forskningsprogrammet. Projektet finansierades till lika delar av SLF och SLU.

Rapporten bygger på det vetenskapliga arbete med indikatorer som gjordes inom projektet ”Att lära av det förflutna och skapa möjligheter för en hållbar framtid: indikatorer och scenarier för svensk mjölk” samt två workshoppar. De senare genomfördes i mars respektive september 2023 med lantbrukare, företrädare för rådgivningsföretagen, mejerierna, dagligvaruhandel och forskare. Workshopparna genomfördes i samarbete med kunskapsplattformen SustAinimal vid SLU som också är utgivare av rapporten. Ett särskilt tack till Johan Karlsson som är huvudförfattare till den vetenskapliga artikeln som det refereras till och som också gjort de flesta figurerna i rapporten.

Det är vår förhoppning att resultaten från dessa workshoppar skall kunna ge inspel till näringens fortsatta arbete med att utveckla svensk mjölkproduktion, myndigheternas vidareutveckling av den nationella livsmedelsstrategin och ge idéer till framtida forskningsbehov.

Uppsala i november 2024

Mikaela Lindberg

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Vart är den svenska mjölksektorn på väg?	7
Händelser och trender	7
Indikatorer för att följa trender över tid	9
Val av hållbarhetsindikatorer	9
Stödjande ekosystem – mindre betesmark men högre andel vall	9
Klimatpåverkan – metan från djurens fodersmältning	10
Djurhälsa och djurvälstånd	11
Gårdens ekonomiska livskraft	11
Slutsatser från studien	12
Mervärden och visioner - resultat från två workshoppar	13
Varför behövs svensk mjölkproduktion i framtiden?	13
Hur har vi kommit dit där vi är idag?	13
Vilka är de så kallade bas- och mervärdena i svensk mjölkproduktion?	16
Vilka nyttor är viktigast?	16
Hur ska nyttorna främjas i framtidens mjölkproduktion?	17
Vad vill konsumenterna och handeln se för nyttor?	18
Är mjölkproduktionen det bästa sättet att skapa nyttorna?	19
Vilken mångfald krävs för att leverera de potentiella nyttorna?	19
Slutsatser från workshopparna	20
Reflektion och nästa steg	20
Lästips och referenser	21

Sammanfattning

Under de senaste trettio åren har två omfattande systemförändringar skett inom svensk mjölkproduktion: ett omfattande tekniksifte i ladugårdarna och en övergång från statligt reglerade priser och inhemskt fokus, till exponering på den internationella marknaden. Strukturrationaliseringen har av många inom sektorn setts som ofrånkomlig och effektivisering och ökad avkastning har ofta setts som den enda möjligheten att stärka de kvarvarande producenterna. Inför EU-inträdet fanns en stark tilltro till att Sverige skulle kunna ta marknadsandelar på den globala marknaden, men den svenska mjölksektorn har istället tappat marknadsandelar och självförsörjningsgraden har minskat.

Den alltmer specialiserade mjölksektorn med färre men mer högavkastande kor har minskat utsläppen av växthusgaser, men bidrar mindre till att bevara de artrika naturbetesmarkerna och till inhemsk köttproduktion. Nettoeffekten på systemnivå är dock oklar eftersom specialiserade diko- och nötköttsgårdar har tagit över vissa av dessa tjänster och utsläpp. Sjukdomsförekomsten hos mjölkkor har minskat och fler mjölkkor kan nu få utlopp för fler naturliga beteenden i lösdriftssystem, som i stor utsträckning ersatt uppbundna ladugårdar. Många mjölkbönder med små besättningar har slutat och de som är kvar ökar kontinuerligt i besättningsstorlek, samtidigt som förutsättningen för kvarvarande producenter att kunna betala konkurrenskraftiga löner endast haft en svagt positiv utveckling. En stor del av arbetet på gården är fortfarande oavlönat. Generationsväxlingen är en utmaning liksom att få ökad kapacitet att anställa personal. En positiv effekt av allt större besättningar är att ensamarbetet minskat. Dock blir konsekvenserna betydande för lokalsamhället när en enskild gård läggs ner.

I mötena med näringen under workshopparna betonades från handelns sida vikten av de traditionella mervärdena som svensk mjölkproduktion vanligtvis förknippas med och skulle kunna bidra med i större omfattning, nämligen god djurvelfärd, låg antibiotikaanvändning, biologisk mångfald och att korna får gå ut på bete. Handeln uttryckte att de gärna vill kunna marknadsföra dessa mervärden från svensk mjölkproduktion.

De positiva värden som särskilt lyftes fram under workshopparna var mjölkproduktionens bidrag till hållbara och näringsrika livsmedel, dess bidrag till landets matförsörjning och livsmedelsberedskap, liksom en levande landsbygd. Mjölkproduktionen har också möjlighet att, i mycket större omfattning än vad som är fallet idag, bidra till ökad biologisk mångfald och fler ekosystemtjänster, men då behöver förändringar ske i produktionen och stödsystemen. För att verkligen kunna bidra till ökad livsmedelsberedskap och matförsörjning måste gårdarna spridas mer över landet och möjligheterna vidgas för mindre gårdar att vara livskraftiga. Detta är förändringar som kräver insatser från samhället och framför allt från myndigheterna.

0854

36

7
4

8

6

Vart är den svenska mjölksektorn på väg?

Den svenska mjölksektorn har genomgått en dramatisk strukturomvandling under de senaste tre decennierna, nio av tio mjölkproducenter har lagt ner verksamheten och nationellt har mjölkproduktionen minskat med 20 %. Frågan är vart den svenska mjölksektorn är på väg? Syftet med projektet var att undersöka vilka händelser som bidragit till beslutet att sluta eller fortsätta som mjölkproducent samt hur utvecklingen över tid har påverkat olika hållbarhetsaspekter baserat på ett antal trendindikatorer. En målsättning var också att identifiera viktiga mervärden och utforska framtidsbilder för svensk mjölkproduktion för att sammantaget ge en kunskapsbas för diskussioner på olika nivåer om hur svensk mjölkproduktion kan och bör utvecklas.

I denna rapport ges först en översiktlig beskrivning över utvecklingen av den svenska mjölksektorn med fokus på åren mellan 1990 och 2020 följt av en redovisning av åtta trendindikatorer som illustrerar hur hållbarheten inom en rad områden påverkats under perioden. Det vetenskapliga arbetet med att identifiera de viktigaste områdena för hållbarhet inom mjölksektorn gjordes med hjälp av beskrivande data från källor som Jordbruksverket och Statistiska centralbyrån.

Arbetet genomfördes gemensamt av forskare från olika discipliner och ett antal relevanta indikatorer valdes ut för att följa utvecklingen över tid och belysa synergier och avvägningar inom sektorn (Karlsson m.fl., 2023). Målet var att utveckla ett ramverk för att bedöma hållbarhet i den svenska mjölksektorn och belysa hur den historiska utvecklingen mellan åren 1990–2020 har påverkat hållbarhetsresultaten. Inom projektet genomfördes också två workshoppar som finns beskrivna i den här rapporten.

Syftet med workshopparna var att samla olika aktörer inom mjölkbranschen, från primärproduktionen till dagligvaruhandeln för att gemensamt lista vilka nyttor mjölkproduktionen skapar och reflektera över vad som är unika nyttor för just denna produktion samt att lyfta visioner för framtidens mjölkproduktion.

Händelser och trender

Den svenska mjölksektorn har varit starkt påverkad av händelser på EU-nivå, särskilt sedan Sverige blev medlem 1995. Åren före EU-inträdet var också turbulenta, med drastiska förändringar i marknadsvillkoren för svenska bönder till följd av Omställning-90 då regleringen av den inre marknaden och exportstöden togs bort.

Det har funnits en internationell tendens till sektorkoncentration och intensifiering av mejeriproduktionen under flera decennier och det finns ekonomiska skäl till detta. Till exempel kan ökad gårdsstorlek och produktionsnivå öka företagets vinst genom lägre marginalkostnader. I Sverige minskade antalet mjölkgårdar med nästan 90 %, från cirka 26 000 år 1990 till 3 000 mjölkgårdar år 2020, och det genomsnittliga antalet mjölkkor per gård ökade från 22 till 98. Gårdar med färre än 50 mjölkkor minskade drastiskt i antal samtidigt som antalet gårdar med fler än 100 kor ökade. Totalt sett minskade antalet mjölkkor i Sverige från 576 000 till 304 000 under perioden 1990–2020, medan mjölkproduktionen minskade proportionellt mindre, från 3,4 till 2,8 miljoner ton per år (att jämföra med Sveriges folkmängd som ökade med 20% under samma tidsperiod). De återstående svenska mjölkgårdarna kan beskrivas som storskaliga och intensiva i förhållande till tidigare svenska produktionssystem, eftersom medelgården nu är fyra gånger större och den genomsnittliga mjölkkon producerar 53 % mer mjölk än för 30 år sedan (Figur 1).

Indikatorer för att följa trender över tid

Val av hållbarhetsindikatorer

Valet av lämpliga hållbarhetsindikatorer baserades på tillgänglig data för hela eller delar av perioden, i huvudsak data på gårdsnivå eller sammanslagna från stickprov eller för hela populationen för att representera mjölksektorn som helhet. Indikatorerna presenteras per hektar, per producerad mjölkvolym och per ko. Vi identifierade fyra huvudområden för hållbarhet: Stödjande ekosystem, Klimatpåverkan, Djurvälstånd och Gårdens ekonomiska livskraft. Huvudområdena identifierades baserat på forskargruppens olika kompetensområden och erfarenheter från dialoger med intressenter i ett brett samhällsperspektiv, i kombination med metodik som finns beskriven i vetenskaplig litteratur. De slutliga urvalet av indikatorer var datadrivet, eftersom befintliga datakällor skulle användas för beräkningarna.

De ovan nämnda hållbarhetsområdena är av stor vikt av flera olika skäl. Vikten av jordbruksmetoder som stärker ekosystem, tillhandahåller ekosystemtjänster och bevarar biologisk mångfald betonas allt mer. Ett rikt odlingslandskap som bidrar till biologisk mångfald är också ett av Sveriges miljö kvalitetsmål. Naturbetesmarker är särskilt viktiga att bevara och utöka på grund av deras stora artrikedom och att de minskat kraftigt i omfattning över tid. Odling av vall har betydelse för flera ekosystemtjänster eftersom den är flerårig och bidrar till kolinlagring. Likaså är minskad klimatpåverkan en viktig hållbarhetsprioritering för alla samhällssektorer och stora aktörer inom den svenska nötkötts- och mejeribranschen har satt egna klimatmål. Ansträngningar för att förbättra djurens välbefinnande drivs både av allmänhetens önskemål samt av ökad vetenskaplig kunskap om djurs lidande, men också av sambandet mellan djurs välbefinnande och ekonomisk prestation. Att ha livskraftiga gårdar som kan försörja sig ekonomiskt och fortleva över tid genom t.ex. generationsskifte är avgörande för den svenska mjölkproduktionens långsiktiga överlevnad.

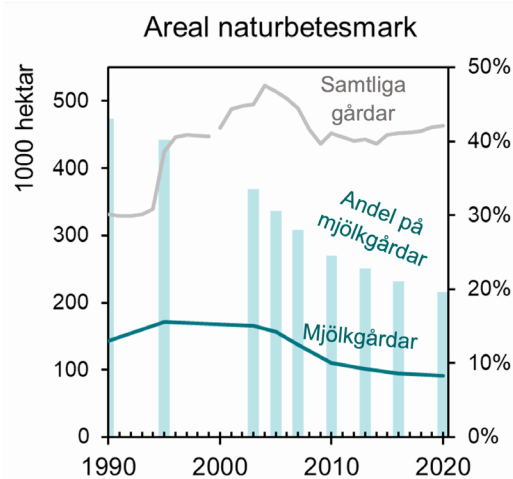
Stödjande ekosystem – mindre betesmark men högre andel vall

Med stödjande ekosystem menas sådant som behövs för att andra ekosystemtjänster ska fungera, t.ex. att bevara naturbetesmarkerna bidrar både till matförsörjning och ett öppet kulturlandskap vilka räknas till försörjande respektive kulturella ekosystemtjänster.

Beräkningarna visade att arealen naturbetesmark¹ på mjölkgårdar minskade med 45 % (74 600 ha) mellan 2003² och 2020 och andelen naturbetesmark av totala jordbruksarealen på mjölkgårdar minskade från 19 % till 16 % under samma period (Figur 2). Denna trend var påtaglig över hela Sverige men den starkaste relativa nedgången var i norra Sverige, där upp till 69 % av det som var klassat som naturbetesmark på mjölkgårdar 2003 hade gått förlorat 2020. Det bör dock noteras att en stor del av naturbetesmarken istället används av andra produktionsinriktningar som t.ex. dikoproduktion eller gårdar som specialiserat sig på kviguppfostring, s.k. ”kvightell”. Den totala förlusten av naturbetesmark var därför inte så stor, arealen minskade med 6% (30 900 ha) mellan 2003 och 2020, och arealen ses öka från 2015. Förlusten av naturbetesmark berodde både på en minskning av antalet mjölkkor och en minskad areal per ko. På mjölkgårdar är det främst rekryteringskvigor som betar naturbetesmarker, eftersom markerna ofta ligger utspridda i landskapet och kan ligga långt från ladugården.

1. Uppgifter om arealen som består av naturbetesmark före 2003 är osäkra, eftersom Sveriges inträde i EU 1995 och reformer av stödutbetalningar 2003 båda ökade arealen som ingår i kriterier för ansökningar om ekonomiskt stöd. Även förändringar efter 2003 är svårtolkade eftersom definitionen av betesmark har förändrats över tid.

2. Data finns inte tillgänglig för hela perioden före 2003

Figur 2. Areal naturbetesmark i hektar på samtliga gårdar och på mjölkgårdar (linjer), samt andelen naturbetesmark som fanns på mjölkgårdar (staplar) mellan åren 1990-2020 (Karlsson m.fl., 2023).

Vallarealen på mjölkgårdar minskade med 46 % under 1990–2020, men uttryckt per mjölkko förblev arealen relativt konstant. Arealen majs och annat grönfoder per mjölkko mer än fördubblades under den här tiden. Andelen vall på gårdar är positivt korrelerad till inlagrat kol i åkermarken, och kolinlagringen har under längre tid varit högre på mjölkgårdar än på andra gårdar i Sverige. (Henryson m.fl., 2022).

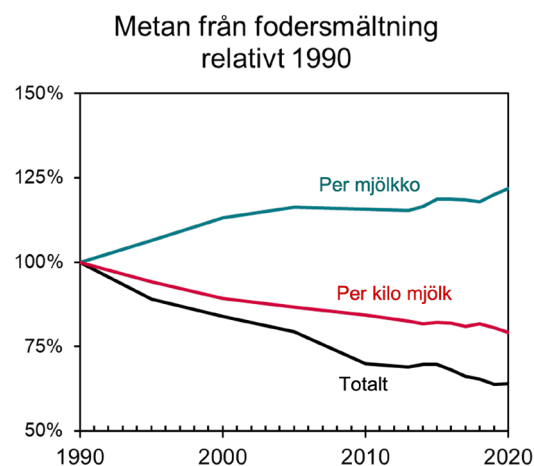
Den genomsnittliga fältstorleken ökade med 12 % (från 2,3 till 2,6 ha) på mjölkgårdar mellan år 2005 och 2019. Denna trend sågs i hela Sverige, med de kraftigaste ökningarna i slättbygderna (+17 %, från 3,1 till 3,6 ha).

Klimatpåverkan – metan från djurens fodermältning

Klimatpåverkan från mjölken består av koldioxid, metan och lustgas. Att ta fram fullständiga klimatavtryck för den svenska mjölken över en längre tidsperiod är dock omöjligt pga. den omfattande datainsamlingen detta skulle kräva. Däremot ingår utsläppen av metan från djurens fodermältning i den svenska klimatrapporteringen med uppgifter som är baserade på schablonberäkningar. Detta gör det betydligt enklare att följa metanutsläppen över tid. Mellan 1990 och 2020 ökade metanutsläppen på individnivå från mjölkornas fodermältning med 22 % på grund av högre foderintag kopplat

till ökad mjölkavkastning. Denna ökning uppvägdes av ökad produktivitet som på så sätt sänkte metanutsläppen per kg energikorrigerad mjölk (ECM) med 21 % (Figur 3). Denna minskning av utsläppsintensiteten är sannolikt en kombinerad effekt av förbättringar i fodermältbarhet, vilket är viktigt för att minska metanutsläppen samt andra aspekter av förbättrad effektivitet. De totala metanutsläppen från den svenska mjölksektorn minskade med 36 % mellan 1990 och 2020, delvis på grund av förbättrad effektivitet men också på minskningen av antalet mjölkkor.

Trenderna för metanutsläppen från fodermältningen följde förändringar i totala utsläppen av växthusgaser som inkluderar utsläpp från alla processer på och utanför gården. Den relativa minskningen av de totala utsläppen per kg ECM mellan 1990 och 2005 var dock kraftigare än den för enbart metanutsläpp från fodermältningen, vilket visar att andra viktiga åtgärder har påverkat klimatpåverkan såsom förbättrad fodereffektivitet hos korna och minskad användning av mineralkväve i vallodlingen. Detta visar att även om metanutsläpp från fodermältningen som en enda klimatindikator fångade de övergripande trenderna mellan 1990 och 2005, bortser den från andra processer som är relevanta för förändringar i klimatpåverkan från mjölksektorn.

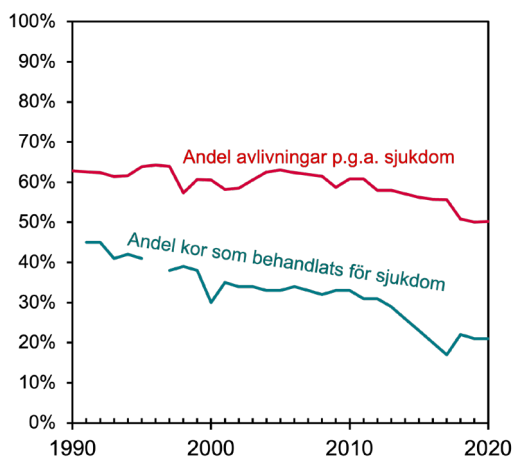

Figur 3. Förändringar i svenska mjölkgårdars metanutsläpp från fodermältningen hos mjölkkor och rekryteringskvigor. Utsläppen visas i förhållande till 1990 års utsläpp och uttrycks i termer av totala utsläpp, utsläpp per mjölkko och utsläpp per kg mjölk (Karlsson m.fl., 2023).

Djurhälsa och djurvälstånd

Totalt minskade andelen kor som behandlades för sjukdom under ett år från 45 % år 1990 till 21 % år 2020 (Figur 4). Även om denna minskning skulle kunna bero på ökad avlivning av sjuka djur, så visade också andelen kor som avlivats på grund av sjukdom en minskande trend under hela perioden. De två huvudorsakerna som angavs för att gallra ut kor var låg fertilitet och mastit, som minskade från 29 % till 18 % respektive från 21 % till 15 % från 1990 till 2020. Veterinärbehandlingar för sjukdomar som mastit, kalvsningsförslamning, acetoneemi och löpmagsförskjutning minskade under tidsperioden 1990–2020, medan behandlingarna av klövproblem ökade något. Ökningen av klövproblemen är känt för att vara en konsekvens av lösdriftssystem där kor står och går på golv som är våta av gödsel. Den totala utslagningen i mjölkbesättning (dvs. rekryteringsprocenten) låg stabilt under perioden, runt 38 %, troligen beroende på strävan att uppnå genetiska framsteg och av det höga priset som betalats för unga kor vid slakt.

Förutom utvecklingen av de ovan nämnda djurhälsoindikatorerna har det skett andra förändringar i mjölkproduktionen med konsekvenser för djurens välfärd. Mjölkkornas förmåga att röra sig fritt i lösdriftssystem ökade under studieperioden, liksom antalet kor som hålls i ekologisk produktion

Figur 4) Andel kor som behandlats för olika sjukdomar och andel kor som avlivats på grund av sjukdom 1990–2020 (Karlsson m.fl., 2023).

(Figur 1). I ekologisk produktion är kraven på betestillgång och tiden på bete högre än i konventionella system, och kalvar avvänjs från mjölk några veckor senare.

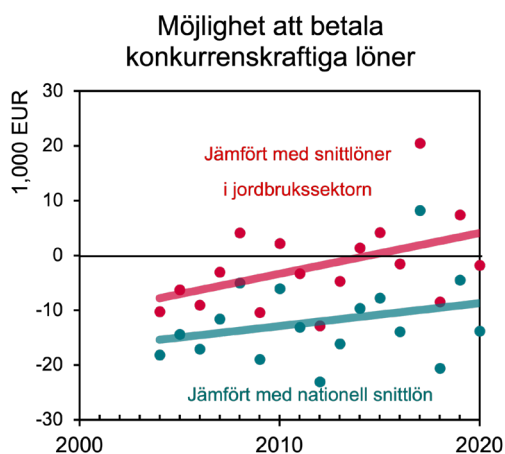
Trenden med större besättningar och högre produktivitet kan dock begränsa möjligheterna att hålla mjölkkor på bete. Kor minskar sin tid på bete med ökat gångavstånd till betesområdet, så kor i stora besättningar kan få minskade betesmöjligheter om gården saknar stora betesområden nära ladugården. Betesmöjligheterna kan ha minskat ytterligare genom ökad användning av AMS, som kräver ett kontinuerligt flöde av kor som ska mjölkas och därför är beroende av kort gångavstånd från bete till ladugård.

Gårdens ekonomiska livskraft

För att en gård ska anses livskraftig behöver företaget kunna betala konkurrenskraftiga löner. De totala arbetskostnaderna inkluderar både betald lön för anställda och obetalt arbete (t.ex. obetalt familjearbete). Andelen oavlönad arbetskraft av den totala arbetsinsatsen på svenska mjölkgårdar är fortfarande hög, men minskade från 79 % 2004 till 64 % 2020. Gårdarna kunde inte betala ut lön i nivå med en genomsnittlig lantarbetarlön fram till år 2012, dvs. under mer än hälften av åren (Figur 5). Indikatorn visade en viss positiv förändring över tid för lönerna (här beräknat i Euro, EUR per år), från -8 300 EUR till +2 500 EUR jämfört med den genomsnittliga lantarbetarlönen och från -16 200 EUR till -9 500 EUR jämfört med den nationella genomsnittslönen.

Indikatorn för ekonomisk livskraft visade också stor variation från år till år. Inkomsterna inom jordbruket är kända för att variera, främst på grund av fluktuerande marknadspriser. Detta kan bero på en hög grad av specialisering inom mjölkproduktionen samt beroendet av en inre marknad som i hög grad påverkas av globala förändringar.

Åldersstrukturen för svenska mjölkbönder förändrades snabbt mellan 2003 och 2020, då andelen mark som förvaltas av lantbrukare i åldern 60 år eller äldre ökade från 12 % till 22 % samtidigt som andelen mark som förvaltas av alla andra åldersgrupper minskade. Detta tyder på demografiska utmaningar och rekryteringsproblem.

Figur 5. Möjlighet att betala ut konkurrensmässig lön till arbetskraft på svenska mjölkgårdar i jämförelse med snittlöner i jordbrukssektorn (i rött) respektive jämfört med nationell snittlön (i blått) per år (i Euro, EUR), mellan åren 2000-2020 (Karlsson m.fl., 2023).

Andelen mark som förvaltas av en juridisk person ökade dock från 16 % till 31 % under perioden. Detta indikerar ett skifte i företagsform och skulle kunna maskera generationsskifte, t.ex. där yngre och äldre generationer lantbrukare driver gården tillsammans genom ett aktiebolag.

Slutsatser från studien

Förändringen i hållbarhet i den svenska mjölksektorn under de senaste 30 åren är komplext sammansatt av många faktorer. Det här projektet har identifierat några nyckelområden för sektorn. För det första har dagens mer specialiserade mjölksektor med högavkastande kor minskat de totala utsläppen av växthusgaser men bidrar mindre till att bevara de artrika naturbetesmarkerna och till inhemsk köttproduktion från mjölkkor. Nettoeffekten är dock oklar eftersom specialiserade diko- och nötköttsgårdar har tagit över vissa av dessa tjänster och utsläpp.

Sjukdomsförekomsten hos mjölkkor har minskat, möjligen på grund av en större omfattning av teknik för tidig upptäckt av sjukdomar och förbättringar av fertilitet. Fler mjölkkor kan idag också få utlopp för fler naturliga beteenden i lösdriftssystem, som i allt högre grad har ersatt uppbundna ladugårdar. För det andra har trenden med större gårdar drivit många mjölkproducenter ur verksamheten, samtidigt som de återstående mjölkbönderna endast har marginellt förbättrat

ekonomisk livskraft. Mjölkproduktionen har också framtida utmaningar för att få in nästa generation i branschen, men också att få ökad kapacitet att anställa personal.

Ekonomisk och social hållbarhet är tätt sammankopplade, men de övergripande socioekonomiska effekterna av utvecklingen inom svensk mjölkproduktion under de senaste 30 åren är fortfarande svåra att greppa. Ökad kunskapsöverföring mellan olika intressenter inom branschen, samt tillgång till rätt sorts utbildning och kapital kan vara sätt att förbättra den demografiska livskraften och lönsamheten i sektorn, medan ekonomiskt stöd till betesbaserad mjölkproduktion kan vara ett sätt att öka sektorns bidrag till att stödja ekosystemtjänster. Det är dock viktigt att upprätthålla minskningen av växthusgasutsläpp och att ständigt förbättra djurvälståndet inom mjölkproduktionen.

Mervärden och visioner - resultat från två workshoppar

Ett sätt att undersöka hur resultaten från studien kan användas för att ta ut riktningen framåt är att samla nyckelintressenter inom branschen. Vi gjorde detta inom projektet genom att arrangera två workshoppar med särskilt inbjudna deltagare. Den första workshoppen var ett heldagsevenemang som hölls i Kungliga Skogs- och Lantbruksakademins (KSLA) lokaler i Stockholm 15 mars 2023. Totalt deltog 33 personer som representerade mjölkproducenter, mejerier, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), rådgivarorganisationer, branschorganisationer och forskare. Programmet hade utarbetats av Margareta Emanuelson, Pernilla Tidåker, Mikaela Lindberg, Hanna Bergeå och Magnus Ljung, alla från SLU, samt Ulf Sonesson från RISE. Magnus Ljung var även facilitator för workshoppen. Den andra workshoppen genomfördes digitalt och med delvis samma deltagare som vid den första workshoppen, den 14 september 2023. Arrangörerna, samma som vid den första workshoppen, valde att ha något färre deltagare än vid den första workshoppen och vid det andra tillfället fanns även särskilt inbjudna från livsmedelshandeln representerade. Totalt deltog 21 personer i den andra workshoppen och upplägget var liknande som vid den första workshoppen med samtal i mindre grupper.

Varför behövs svensk mjölkproduktion i framtiden?

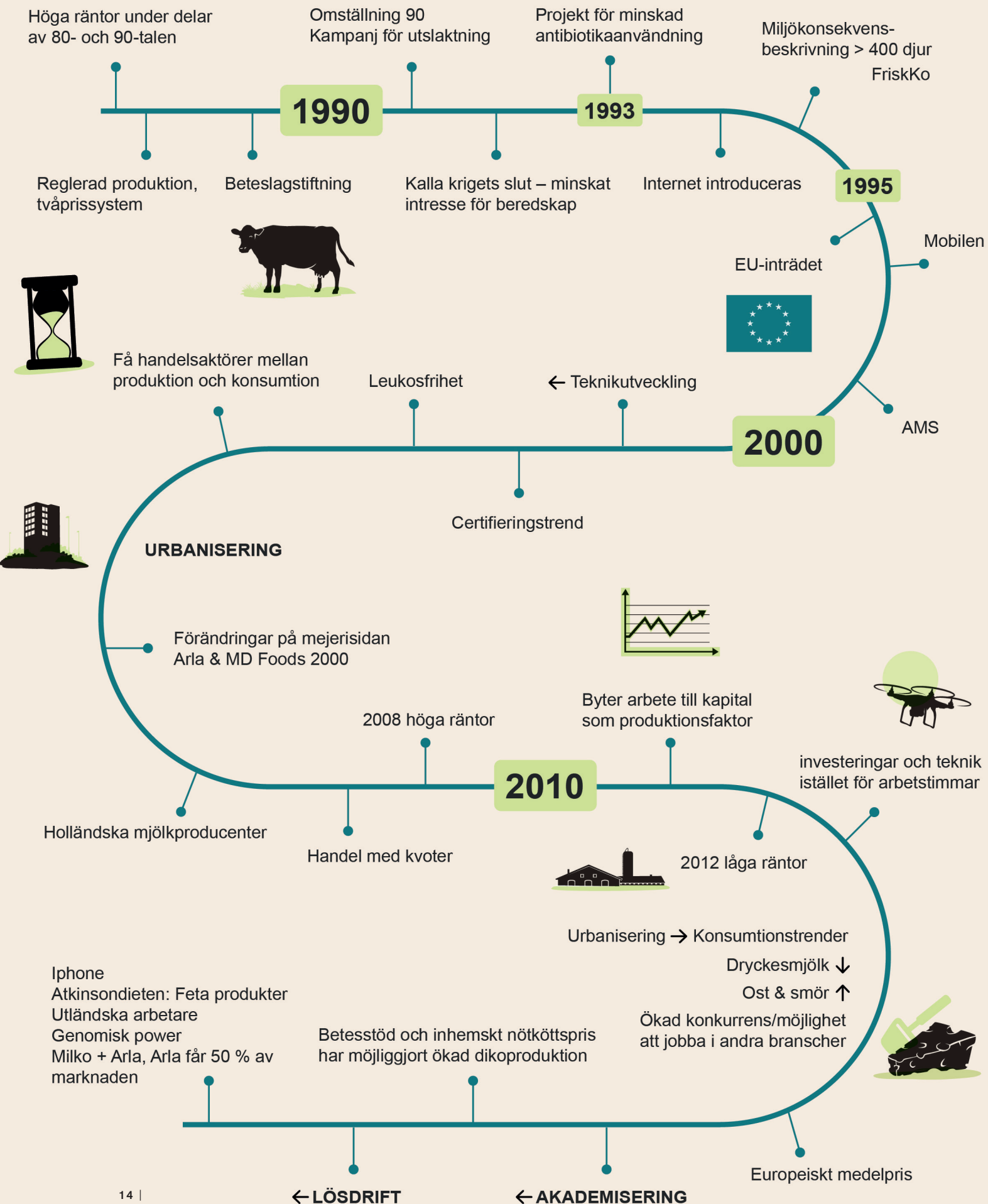
Huvudfokus för den första workshoppen var att diskutera nyttorna med svensk mjölkproduktion. I debatten hörs ofta ordet ”mervärde”, men vad betyder det egentligen? Det övergripande syftet var att gemensamt reflektera över och diskutera olika intressenters och myndigheters syn på framtida lösningar för mjölkproduktionen med avseende på hållbarhet. Vid diskussioner inom forskargruppen hade vi observerat att diskussioner som tidigare förts inom näringen och mellan intressenter ofta saknat reflektioner kring vilka nyttor mjölkproduktionen faktiskt skapar som inte kan skapas av annan verksamhet och vilken typ av produktion som framtidens branschföreträdare skulle vilja ha. Workshoppens upplägg var utformat så att deltagarna bidrog till a) en rikare

bild av dagens situation, b) stöd vid prioritering av hållbarhetsaspekter och mervärden, c) möjliga framtidsbilder, samt d) förslag på åtgärder. Inspiration kom från s.k. soft systems methodology. Genom dialogen med och mellan olika företrädare för branschen var ambitionen att under workshoppen ta tillvara på deras kunskap och erfarenhet, samt att få stöd i vad som bör prioriteras. Deltagarna uppmanades att tänka fritt och gärna ”utanför boxen”. Deltagarna delades in i fyra grupper om 6–7 personer från olika kategorier inom näringen och en av de arrangerade forskarna förde anteckningar i varje grupp. Fyra uppgifter och därmed fyra samtal i mindre grupper var planerade och diskussionerna sammanfattas nedan.

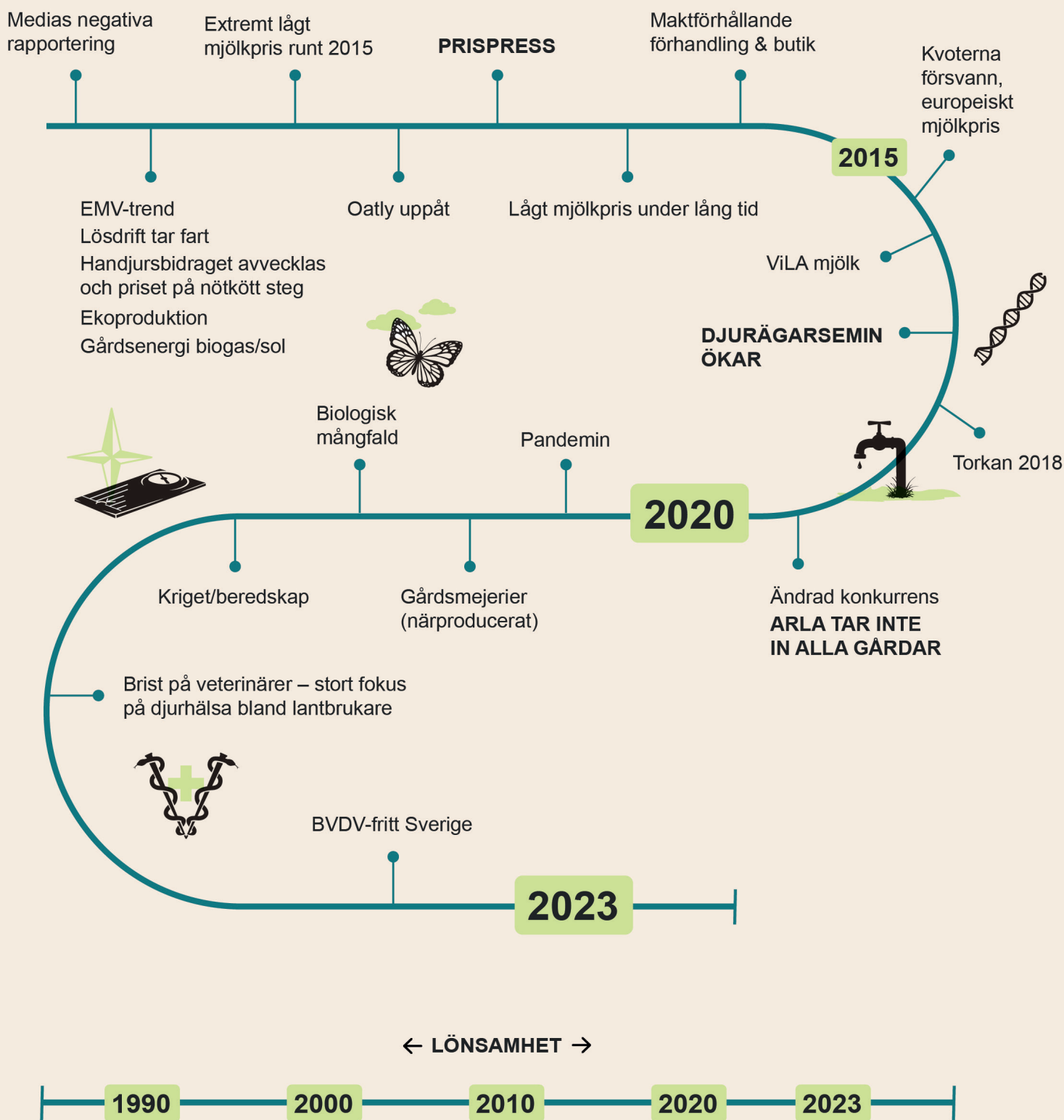
Hur har vi kommit dit där vi är idag?

De händelser som har påverkat svensk mjölkproduktion de senaste 30 åren enligt deltagarnas samlade expertis sammanställdes och redovisades av deltagarna på en gemensam tidslinje (Figur 6), med en efterföljande diskussion. Flera av händelserna som nämndes hade sitt ursprung i politiska beslut. Den politiska inramningen de senaste trettio åren innefattar frihandel och livsmedelsöverskott m.m. och deltagarna var eniga om att det kan vara en historisk parentes. Representanter från lantbrukarna påtalade att en viktig faktor som påverkat samhällsdebatten det senaste decenniet är sociala medier. Man menade också att om det fanns lönsamhet i mjölkproduktionen skulle vi inte ha den här diskussionen – lantbrukarna överlever i dagsläget, men mjölkpriset har varit för lågt länge. Många gårdar lade ner 2015–2016 när det blev kämpigt ekonomiskt samt efter torkan 2018. Lantbruket klarar inte en ytterligare kris, som det är nu. Deltagarna var eniga om att flera av de saker som kan föras in vid en tidpunkt på den här tidslinjen har initierats långt tidigare. Klimatförändringar och kris för biologisk mångfald och de av FN utformade globala målen kommer att förändra hur man ser på mjölkproduktionen. Många av de betydande händelserna, som till exempel EU-inträdet gav inte så påtagliga effekter som kanske var förväntat. Kalla krigets slut medförde ett minskat intresse för beredskap, men 2022 när kriget i Ukraina startade blev frågan aktuell igen.

TRENDER BESLUT HÄNDELSE

TRENDER BESLUT HÄNDELSE

FRIHANDEL INTERNATIONALISERING
(Historisk parentes?)

Figur 6. Tidslinje över viktiga trender, beslut och händelser som påverkat svensk mjölkproduktion de senaste tre decennierna. Innehållet sattes samman gemensamt av deltagarna i inledningen av den första workshoppen.

Några deltagare menade att vi måste formulera fler mervärden och föra fram dem. Mervärdena kan t.o.m. exporteras menade flera deltagare, inte bara livsmedel utan också vårt sätt att sköta djuren och förebygga ohälsa i besättningarna. Alla deltagare verkade eniga om att det är önskvärt med en hög självförsörjningsgrad som går hand i hand med att vi har ett ansvar att öka produktionen på ett sätt som inte ökar miljö- och klimatpåverkan negativt. Om det finns betande djur kan det bidra till ökad biologisk mångfald och vallodling kan bidra till ökad kolinlagring under vissa förutsättningar. Ett ökat samarbete mellan växtodlingsgårdar och gårdar med djurproduktion är eftersträfvansvärt menade flera, det bidrar också till mångfald och bättre jordhälsa.

I diskussionen nämndes vikten av att kunna kvantifiera de positiva värdena, som biologisk mångfald. Det är svårt att få gehör för något som inte kan visas i siffror, menade flera deltagare. Samtidigt efterlyste andra deltagare nya sätt att prata om värden, som inte förklaras med siffror. Detta till synes motsägelsefulla resonemang kan tolkas som att det finns en otydlighet i icke-kvantifierbara mål som sätts upp av bransch eller samhälle, och där behövs åtgärder för att förtydliga budskapet. De flesta deltagare utgick från perspektivet att mjölkproduktionen är det enda sättet att skapa de nyttor som fördes fram som viktiga. Den utgångspunkten kan vara bekymmersam, då det kan göra att diskussionerna blir snävare och bilden som målas upp inte blir fullständig jämfört med om andra aspekter också lyfts fram. Detta gäller även sådana fakta som kan tyckas "obekväma" att diskutera när det gäller ens egen bransch. En deltagare som lyfte frågan huruvida det verkligen finns helt unika värden som mjölkproduktionen tillför och även menade att vi i vårt stora utbud av olika livsmedel faktiskt kan överleva utan mjölk, upplevde att detta inte fick särskilt mycket utrymme i gruppens diskussion.

Hur ska nyttorna främjas i framtidens mjölkproduktion?

I den fjärde diskussionen om framtidsbilder blev det stort fokus på beredskap för kommande kriser och det talades om att beredskapsargumenten idag är starka, men frågan är om de kommer fortsätta vara det i fredligare tider? Gruppen menade att det

beror på hur nära kriget kommer. Pandemier ger också beredskapsdiskussioner och fler pandemier lär komma. Personer som har levt i Sverige har inte upplevt en matbrist i modern tid, och det präglar hela samhällsdiskussionen. En deltagare påtalade att vi inte får glömma att våra barn är präglade av en osäker värld; de kommer troligen att vara bättre på beredskap. Beredskapsplaner måste också involvera medel så att lantbrukarna verkligen kan bidra till beredskapen, annars blir det bara prat, menade representanter för mjölkproducenterna.

Livsmedelsfrågan har i en politisk kontext konkurrens av alla andra viktiga frågor, såsom energiförsörjning, skola och sjukvård. Flera av deltagarna menade att om man arbetar långsiktigt för en ökad export och produktion kommer det att leda till en ökad beredskap. Vid kris kan vi behålla det vi producerar själva. Det handlar också om hur importberoende vi är av insatsmedlen och vad det ger för effekter på hela systemet. Allmänhetens acceptans för produktionen nämndes av någon deltagare som menade att lantbrukare alltid kommer att mötas av argument som att "markerna kan betas av djur som inte används för livsmedelsproduktion", för bibehållen biologisk mångfald. Mjölkproduktionens basvärde som livsmedelsresurs är inte tillräckligt genomlyst menade några deltagare. "Vad skulle hända om vi tog bort alla lantbrukets djur?" Det borde vi räkna på för vår egen skull, menade en lantbrukare.

I den här delen av workshopen framfördes flera kommentarer av deltagarna som att "nötkreaturen är unika i att de kan äta sådant som vi människor inte kan äta", "grödor som odlas för livsmedel odlas på andra platser än djurfoder", liksom att "mjölk- och köttproduktion tillför livskvalitet". Argument och kommentarer som dessa kan dock problematiseras eftersom de rymmer både förenklingar, missuppfattningar och döljer målkonflikter. När det som i detta fall bjöds in till en diskussion med målet att diskutera framtidsfrågor till gagn för branschen hämmas samtalet om det inte finns en öppenhet för andra perspektiv och intresse i att förändra också när det kräver uppoffringar för branschen.

Vad vill konsumenterna och handeln se för nyttor?

En entydig bild av framtidens mjölkproduktion kom inte fram under den första workshopen, och det var svårt få klarhet i vilka unika nyttor och mervärden vi får från mjölkproduktionen, som inte kan skapas av annan verksamhet. Det blev också tydligt att den första workshopen saknade livsmedelshandelns perspektiv, vad är det för mervärden konsumenterna vill ha och som handeln vill föra fram? Efter en uppsummering av resultaten från den första workshopen bestämde arrangörgruppen att det behövdes en kompletterande workshop för att försöka få svar på detta.

Den andra workshopen var digital. Den utgick från vad som framkommit vid den första workshopen, men där dagligvaruhandeln hade fått i uppdrag att inleda med att presentera sin syn. Därefter delades deltagarna in i mindre grupper för att framför allt diskutera vilka insatser som behöver prioriteras för att de identifierade nyttorna av svensk mjölkproduktion ska kunna tas tillvara i framtiden.

I samband med den inledande genomgången av resultaten från den första workshopen fick deltagarna möjlighet att reflektera över om det kände igen sig i den bild som presenterades. Flera deltagare menade att det är svårt att fundera kring utmaningar och prioritera bland dem. En deltagare lyfte det faktum att andelen ekologisk mjölk har minskat och flera lantbrukare har gått över till konventionell produktion igen. En lantbrukare menade att betalningsviljan för mjölk har nått taket och sjunker, på grund av det rådande ekonomiska läget. ”Vilka mervärden och nyttor kan mjölkproduktionen skapa när det finns ett tak för priset?” En representant från Jordbruksverket menade att den avreglerade marknaden gör att svängningarna syns tidigare när marknadskrafterna har större inflytande.

Representanter för dagligvaruhandeln hade ombetts att presentera sin syn på nyttorna som mjölkproduktionen skapar och som de skulle vilja kunna kommunicera till konsumenterna. Vid workshopen fanns representanter för Axfood och Coop närvarande och presenterade sina tankar. För Axfood är minskad klimatpåverkan och minskad

antibiotikaanvändning viktiga mål. Av allt som säljs finns ett mål på minst 10% ekologiska varor. Axfood menade att de försöker att kommunicera mål som konsumenterna kan förstå, såsom att biologisk mångfald kan betyda ett vackert landskap med betande kor. Handeln ser att konsumenterna prioriterar svenska produkter, även förädlade råvaror som ost, men kanske inte alltid är medvetna om att ost med svensk klingande namn kan ha råvara från ett annat land. Axfoods representant menade att de gärna skulle se större variation i gårdsstorlek i Sverige samt ett större utnyttjande av naturbetesmarker. Axfood ser även ett värde i att kunna marknadsföra andra/nya värden i mejeriprodukter, som t.ex. att korna ätit svensk raps i stället för sydamerikansk soja. Coop förde fram kopplingen mellan mjölk och kött. Idag har det svenska köttet ojämn storlek på detaljerna, ojämn fetthalt och ojämn ätkvalitet, vilket gör det svårt att prata om god kvalitet på svenskt kött. För att förbättra detta skulle möjliga vägar kunna vara t.ex. utökad andel kötttraskorsningar, slutuppfödning av mjölkkor innan slakt eller en betalningsmodell som stimulerar jämnare kvalitet för slaktdjur som alla slakterier skulle tvingas följa. Tydlighet mot lantbrukaren behövs i betalningsmodellen. ”Djurvälfärd och biologisk mångfald är väldigt viktigt och att korna kommer ut på bete är viktigt” menade handelns representanter. Kastrering av handjur anses positivt då fler djur kan komma ut på bete och bidra till öppna landskap och biologisk mångfald. Slutuppfödning av mjölkkor ses som en fördel ur ett klimatperspektiv och för att få jämnare köttkvalitet. Mjölkproduktionen och nötköttsproduktionen behöver diskutera tillsammans och jobba i samma riktning, menade Coops representant.

En representant för lantbrukarna bemötte handelns inspel och påpekade att handelns egna märken (EMV) inte är bra för mjölkbönderna. Många mejerier pressar priset för EMV och det blir mindre pengar till lantbrukaren jämfört med om mjölken säljs som en varumärkesprodukt. Handeln menade å sin sida att det inte behöver vara negativt så länge det är svenska varumärken. När det gäller kött skiljer sig inte betalningen till lantbrukaren oavsett om det blir en EMV eller en varumärkesprodukt. En annan deltagare menade att de varumärken som lantbrukskooperationen äger bygger ett värde som finns kvar, men att med

EMV förlorar lantbrukarna detta värde eftersom de inte är delägare.

Som en följd av att handeln uttryckte stort stöd för betesdriften lyfte en av lantbrukarna frågan om att lagstiftningen är ett hinder även om de allra flesta vill ha sina kor ute på bete. ”Det vore bättre om man fick extra betalt för att ha kor på bete”. Handeln menade att de utifrån ett konsumentperspektiv vill kunna säga att svenska djur ska komma ut på bete. Om betesdrift ska ge extra betalning för mjölken måste det finnas en extern part som kan säkerställa att djuren kommer ut på bete för att det ska vara trovärdigt för konsumenterna. En annan deltagare påminde om att Arla för ett par år sedan gav extra betalt för utökat bete, men det tillägget försvann. En lantbrukare påminde om att det i vissa länder säljs särskild betesmjölk och att det skulle vara bra med en ökad flexibilitet och tilltro till lantbrukarna att kunna avgöra vad som är bäst för djuren. En annan lantbrukare betonade vikten av att veta hur betalningen går till. ”Svenska medlemmar i Arla får ett europeiskt medelpris. Vi har krav på oss att ha korna på bete enligt svensk lag. Vi är missgynnade av prismodellen, det tredje sämsta priset för mjölk i Europa och vi har inte riktigt råd att producera ekologiskt och med alla mervärden.”

Är mjölkproduktionen det bästa sättet att skapa nyttorna?

Att mjölk är ett livsmedel som innehåller många viktiga näringsämnen var ett återkommande budskap från alla grupper. Något alternativt sätt att förädla gräs till livsmedel med högt näringsvärde är svårt att hitta. Flera nämnde att gräsmarker som växer igen är ett stort problem i Sverige, det påverkar den biologiska mångfalden negativt. Norra Sverige har begränsade möjligheter att producera livsmedel på annat sätt än genom idisslare, då spannmålsskördarna är förhållandevis låga och vallproduktion mer gynnsam. ”Sverige har marker och klimat som gynnar vallproduktion, och om mjölkproduktionen kunde vara mer gräsbaserad skulle det vara en fördel. Det ger även vinster som öppna landskap, bördighet och kolinlagring.”

En grupp menade att mjölkproduktionen är lantbrukets viktigaste resiliensfaktor, eftersom vallen kan leverera biomassa även efter perioder av torka till skillnad från t.ex. spannmål. ”Därför är

mjölkproduktionen så viktig ur ett beredskapsperspektiv”, menade gruppen. En deltagare påminde om att mjölken produceras varje dag, till skillnad från kött, det är i sig en beredskapsfråga och en fråga för livsmedelsförsörjningen.

Storskaliga produktionssystem är en utmaning ur flera aspekter och medför ökad sårbarhet, menade en grupp. En annan grupp tog upp att lantbruksökonomi är beroende av mjölkproduktionen, den är motorn och det finns en styrka i att pengar som genereras stannar kvar lokalt. Infrastruktur och arbetstillfällen bibehålls och skapas på landsbygden, menade en grupp. Den här diskussionen nådde aldrig fram till frågan om mjölkproduktionen är det bästa eller enda sättet att skapa nyttorna. Deltagarna fastnade i att lista nyttorna med mjölkproduktionen ur sitt perspektiv, men till alternativa sätt att skapa samma nyttor kom man inte i samtalen.

Vilken mångfald krävs för att leverera de potentiella nyttorna?

Att skapa mötesplatser där olika led i värdekedjan (mjölkproducenter, slakteribranschen och handeln) kan mötas och diskutera koncept efterfrågades av en grupp. Gruppen menade också att regelverken måste moderniseras, men även utmanas: ”Som lantbrukare måste vi fråga oss vad vi vill uppnå? Företagen behöver motivation att våga investera för framtiden. Regelverken kan ofta ha motsatt effekt. Som det ser ut nu så är krishanteringspengarna större än investeringsstöden. Hur skulle det vara om det var omvänt?” En grupp menade att företagare måste kunna våga ta risker för att vi ska nå samhällsmålen. Just för mjölkproduktionen är det speciellt jämfört med köttet, eftersom den styrs av det europeiska priset och är så dominerat av Arla. De mervärden som de svenska mjölkproducenterna levererar kommer inte tillbaka i form av merbetalning, utan fördelas ut till alla Arlas medlemmar. För att kunna uppnå en större variation med både små och stora gårdar behövs det ekonomiskt stöd, liknande Norrlandsstödet, men det måste bli enklare att söka stöd och ges snabbare svar, resonerade en grupp. Det skulle också behöva utformas nya betalningsmodeller: ”Lantbrukarna behöver få betalt för de samhällsnyttor de levererar och handeln behöver hjälpa till och kommunicera nyttorna.”

Nya, intresserade och unga mjölkproducenter måste få mera stöd och generationsskiften måste bli enklare, menade flera deltagare. Många lantbrukare känner sig utsatta i klimatdebatten och det finns en önskan om att bredda diskussionen till att även prata om ekosystemtjänster och samhällsnyttor. Någon deltagare lyfte att utsläppen från mjölkproduktionen är omöjliga att få ner till noll och att samhället måste tillåta att livsmedelsproduktionen har vissa utsläpp av växthusgaser. ”Det är också viktigt att betona att mjölkproduktionen är en integrerad del av hela livsmedelssystemet.”

Slutsatser från workshopparna

De nyttor som särskilt lyftes fram under workshopparna var mjölkproduktionens bidrag med näringsrika livsmedel, dess bidrag till matförsörjning och beredskap, liksom en levande landsbygd. Mjölkproduktionen kan också bidra till biologisk mångfald och ekosystemtjänster, men då behöver förändringar ske i produktionen och stödsystemen. För att verkligen kunna bidra till ökad livsmedelsberedskap och matförsörjning måste gårdarna spridas mer över landet och möjligheterna vidgas för mindre gårdar att vara livskraftiga. Detta är förändringar som kräver insatser från samhället och framför allt från myndigheterna. Från handelns sida betonades de traditionella nyttorna som svensk mjölkproduktion vanligtvis förknippas med och skulle kunna bidra med i större omfattning, nämligen god djurvälstånd, låg antibiotikaanvändning, biologisk mångfald och att korna får gå ute på bete. Handeln uttryckte att konsumenterna gärna väljer svenskt och att de gärna vill kunna marknadsföra dessa mervärden, men också andra nyttor från svensk mjölkproduktion.

Mjölkproducenterna efterfrågade enklare generationsskiften och att det i debatten om mjölk och kött också ska lyftas att mjölkproduktionen bidrar med ekosystemtjänster som är efterfrågade av samhället. Vinsterna med en lokalt baserad livsmedelsproduktion är inte tillräckligt uppmärksammade och det är viktigt att utforma ett livsmedelssystem som är mindre sårbart för hot utifrån. Där skulle mjölkgårdarna kunna utgöra en viktig pusselbit. Är då mjölkproduktionen det bästa eller enda sättet att skapa nyttorna? Något entydigt svar på den frågan kan vi inte ge utifrån resultaten i det

här projektet. Komplexiteten i mjölkproduktionen kan vara dess styrka, men det krävs att det finns en dialog om nyttorna mellan branschen och samhället. Det måste finnas en vilja att förändra och förbättra hos samtliga parter och att samhället ersätter lantbrukarna för de nyttor det finns behov av.

Reflektion och nästa steg

Den historiska genomgången av händelser inom svensk mjölkproduktion gav viktiga pusselbitar för att förstå strukturen och villkoren för dagens mjölkproducenter. Inte minst är detta viktigt för den yngre generationen, både som producenter och andra representanter inom näringen. Det finns mer att hämta gällande händelser inom svensk mjölkproduktion i en rapport skriven av Carin Martiin (2024) som en del av projektet ”Att lära av det förflutna och skapa möjligheter för en hållbar framtid: indikatorer och scenarier för svensk mjölk”.

I de två workshoppar som genomfördes skapades värdefulla samtal mellan olika branschföreträdare och intressenter och sammanfattningsvis råder det stor enighet om mjölkproduktionens viktiga roll för livsmedelsförsörjningen, beredskapen, den biologiska mångfalden och livet på landsbygden. Som forskare kan man ställa sig frågan om formatet på workshopparna var tillräckligt utmanande för den utvalda gruppen deltagare? Workshoppar i sig som metod kan vara framgångsrika för att främja samarbete, kreativitet och problemlösning. Men det finns också utmaningar i t.ex. risk för grupptänkande, vilket kan leda till att alternativa perspektiv inte får tillräckligt med utrymme. Detta är något som till viss del visade sig här. En annan konstellation av deltagare med mer motstridiga intressen hade kanske främjat en diskussion där fler perspektiv hade fått utrymme. Å andra sidan hade det då funnits en risk för att deltagarna hade varit mer begränsade i att uttrycka sin mening om det skulle innebära risk för konflikter i diskussionsgrupperna. Ett nästa steg i processen att undersöka framtiden för svensk mjölkproduktion kommer att tas av kunskapsplattformen SustAinimal. Flera av forskarna i projektet är knutna dit och diskussionerna kommer att fortsätta i det forumet.

Lästips och referenser

- Emanuelson, M. 2024. Hållbar produktion och konsumtion av mjölk – ett forskningsprogram från SLU, RISE och Chalmers. SLU Future Food Reports 25. Hållbar produktion och konsumtion av mjölk (slu.se)
- Henryson K., Meurer K, Bolinder M., Kätterer T., Tidåker P. 2022. Higher carbon sequestration on Swedish dairy farms compared with other farm types as revealed by national soil inventories. *Carbon Management* 13 (1), 266-278.
- Karlsson, J.O., Robling, H., Cederberg, C., Spörndly, R., Lindberg, M., Martiin, C., Ardfors, E., Tidåker, P. 2023. What can we learn from the past? Tracking sustainability indicators for the Swedish dairy sector over 30 years. *Agricultural Systems*, 212; 103779. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2023.103779>.
- Martiin, C. 2024. Svensk mjölkproduktion under 40 år: Förhållanden, händelser och konsekvenser 1980–2020. Institutionen för stad och land, SLU. Publikation: SLU Future Food Reports 24. Svensk mjölkproduktion under 40 år (slu.se)

Under de senaste trettio åren har två omfattande systemförändringar skett inom svensk mjölkproduktion: ett omfattande teknikskifte i ladugårdarna och en övergång från statligt reglerade priser och inhemskt fokus, till exponering på den internationella marknaden. Struktur-rationaliseringen har av många inom sektorn setts som ofrånkomlig och effektivisering och ökad avkastning har ofta setts som den enda möjligheten att stärka de kvarvarande producenter. Inför EU-inträdet fanns en stark tilltro till att Sverige skulle kunna ta marknadsandelar på den globala marknaden, men den svenska mjölksektorn har istället tappat marknadsandelar och självförsörjningsgraden har minskat.

Den här rapporten bygger på det vetenskapliga arbete med indikatorer som gjordes inom projektet "Att lära av det förflutna och skapa möjligheter för en hållbar framtid: indikatorer och scenarier för svensk mjölk" samt två workshoppar. De senare genomfördes i mars respektive september 2023 med lantbrukare, företrädare för rådgivningsföretagen, mejerierna, dagligvaruhandel och forskare. Workshopparna genomfördes i samarbete med SustAnimal som också är utgivare av rapporten.

SustAnimal är en centrumbildning mellan universitet, forskningsinstitut och intressenter från hela livsmedelssystemet i Sverige som med ett ämnesöverskridande arbetssätt ska öka kunskapen om de livsmedelsproducerande djurens roll för framtidens mat.